

9. Hüseynova İ. Müstəqil Azərbaycan dövlətinin qurucusu. Bakı, 2004.

10. Гусейнова И. Гейдар Алиев – от политического руководителя к общенациональному лидеру. Баку, 2005.

11. Гусейнова И. История народов Кавказа. Баку, 2006.

12. Hüseynova İ. Heydər Əliyev və Qafqazda sülh prosesi. Bakı, 2009.

13. Azərbaycan Respublikası: 1991-2001. Bakı, 2001.

14. Əliyev A., Qasimov Ə. Azərbaycanın sosial-iqtisadi inkişafında islahatların rolu. Bakı, 1998.

15. Rəcəbli H., İbayev V. Avropa Şurası. Bakı, 1999.

16. Нагиев А. Т. Элементы экономической теории. Монография. Баку: Бйлик, 1994.

17. Abdullayev V. Sülh və Sabitlik Prezidenti. Bakı, 2004.

18. Abduləzimov C. Vədinə sadiq Prezident. Bakı, 2006.

19. Azərbaycan qəzeti. 18 yanvar 2010-cu il.

И.Гусейнова

Завершение переходного периода в экономической сфере Азербайджана направляет развитие страны в русло научных основ

Резюме

В статье говорится о заслугах в большой политике и государственном управленчестве и об отражении

их результатов в жизни государства и общества.

Первые шаги в направлении обеспечения политической стабильности открыли возможность для экономического развития. Мудрая политика в области государственного строя дала толчок развитию фундаментальных научных областей в стране. Произошли крупные изменения в образовательной, научной и интеллектуальной области.

Опирающаяся на сильную основу образовательная система направлена на формирование человеческого потенциала.

I.Huseynova

The end of transition period in economic area in Azerbaijan makes necessary the development of country on scientific bases

Summary

The article is dedicated to the achievement of Heydar Aliyev in the state governance and its important role on the state and society.

Political stability makes ground on economic development. The politics on state building puts forward fundamental scientific development.

Education system which has a strong base formulates human potentials. Science and education develops durably. All these lay foundation for the development of democratic process.

Innovasiyalar

Fərdlərdə informasiya mədəniyyətinin formalaşdırılmasına struktur yanaşma

Rasim Əliquliyev

*AMEA İnformasiya Texnologiyaları İnstitutunun direktoru,
AMEA-nın müxbir üzvü, professor*

Rəsmiyyə Mahmudova

*İAMİN İnstitutun Tədris-İnnovasiya Mərkəzinin
tədris hissə müdiri*

Açar sözlər: informasiya mədəniyyəti, informasiyanın qəbulu, informasiyanın yadda saxlanması, informasiyanın emalı, informasiyanın mühafizəsi, informasiyanın təqdim olunması

Ключевые слова: информационная культура, прием информации, сохранение информации, передача информации, представление информации.

Key words: information culture, receiving information, saving information, processing information, protecting information, presenting information.

Məlumdur ki, insan daim onu əhatə edən informasiya mühiti (İnfoşfera) ilə qarşılıqlı əlaqədədir. İnsan fəaliyyətinin böyük bir hissəsi məhz informasiya ilə bağlıdır: mütaliə etmək, dərs oxumaq, kiminləsə ünsiyyətdə olmaq, nəyi isə müzakirə etmək, hər hansı sənəd hazırlamaq və s.

Baxmayaraq ki, informasiyanın emalı və mübadiləsi ilə insanlar yarandığı gündən əsrlərdir məşğul olurlar, müasir dövrdə informasiya fəaliyyəti, informasiya ilə lazımi şəkildə davranmaq üçün lazım olan bacarıq və və-

dişlər böyük əhəmiyyət kəsb etməyə başlayır. Bu da son zamanlar informasiya cəmiyyətinin meydana gəlməsi və inkişafı ilə əlaqədardır. Bu cəmiyyətdə informasiya əsas strateji resurs hesab olunduğu üçün, hansı sahədə fəaliyyət göstərməsindən asılı olmayaraq hər kəsdən informasiya ilə yüksək şəkildə davranmaq, lazımi informasiyanı vaxtında əldə etmək və öz fəaliyyətində tətbiq etmək tələb olunur.

Ona görə də hazırda informasiya cəmiyyətinin uğurlu inkişafı bir sıra amillərlə yanaşı, eyni zamanda, insanların və ümumilikdə cəmiyyətin infor-

masiya mədəniyyətinin səviyyəsi ilə xarakterizə olunur.

Həmçinin, informasiyanın həcmi- nin sürətlə artması nəticəsində insanlar informasiya ilə həddən çox yüklə- nirlər və bu da onların normal fəaliy- yətinə mənfi təsir göstərir. Başqa söz- lə, insan həmişəkindən dəfələrlə artıq yeni informasiyanı qəbul və emal et- məyə, yadda saxlamağa və öz fəaliy- yətində tətbiq etməyə məcburdur ki, bu da müasir dövr üçün xarakterik olan informasiya yorğunluğuna gətirib çıxarır. Tədqiqatlar göstərir ki, infor- masiya yorğunluğu insanın düşüncə qabiliyyətini azaldır, normal fəaliyyə- tinə mənfi təsir göstərir, tibbi-psixoloji baxımdan isə fəsadların meydana çıx- masına səbəb olur [1].

Ona görə də insanları bu cəmiyyət- dəki həyat şəraitinə hazırlamaq, onlara informasiya ilə səmərəli davranmağı öyrətmək zəruriyyəti meydana çıxır. Bu istiqamətdə aparılan tədqiqatların təhlili göstərir ki, informasiya mədə- niyyəti anlayışına müxtəlif yanaşmalar mövcuddur. Bu onunla əlaqədardır ki, informasiya mədəniyyəti integrativ bir mədəniyyət formasıdır. Digər tərəfdən isə bu problemlər üzərində müxtəlif elm sahələrinin mütəxəssisləri tərəfin- dən araşdırmalar aparıldığından fərqli aspektlərə əsaslanan müxtəlif yanaş- malar meydana çıxmışdır. Onların bə- zilərini nəzərdən keçirək:

"informasiya mədəniyyəti – infor- masiya yanaşmasından istifadə etmək, informasiya şəraitini təhlil etmək və informasiya sistemlərinin səmərəlili- yini artırmaq qabiliyyətidir" [2].

"informasiya mədəniyyəti – insana

informasiya fəzasında sərbəst şəkildə davranmağa, onun formalaşmasında iştirak etməyə və informasiya qarşılıq- lı əlaqəsini həyata keçirməyə imkan verən bilik səviyyəsidir" [3].

"informasiya mədəniyyəti–infor- masiyanın əldə olunması, ötürülməsi, saxlanması və tətbiq olunması sahə- sində insan fəaliyyətinin keyfiyyət göstəricisidir" [4].

"informasiya mədəniyyəti – sosial əhəmiyyətli informasiyanın mənimsə- nilməsi prosesində fərdin daxili aləmi- nin harmoniyalaşmasıdır" [5].

"informasiya mədəniyyəti–insanın ümumi mədəniyyətinin tərkib hissə- lərindən biri olub, həm ənənəvi, həm də yeni informasiya texnologiyalarından istifadə etməklə fərdi informasiya tə- ləbatının optimal ödənilməsi üçün müstəqil, məqsədyönlü fəaliyyəti tə- min edən bilik və bacarıqlar sistemi- nin, həmçinin informasiya dünyagör- şünün məcmusudur" [6].

Bu anlayışın müxtəlif şəkildə elmi izahı nəticə etibarilə, fərdin infor- masiya mədəniyyətinin formalaşdırılması ilə bağlı müxtəlif yanaşmaların mey- dana çıxmasına səbəb olmuşdur.

Ümumiyyətlə, "informasiya mə- dəniyyəti" anlayışının məzmunu insa- nın ətraf informasiya mühiti ilə qarşılıq- lı əlaqələrini əks etdirir. Məlum ol- duğu kimi, insan onu əhatə edən infosferə ilə qarşılıqlı əlaqədə olduğu zaman, bir tərəfdən informasiyanı qə- bul edən, yadda saxlayan, emal edən (informasiya istehlakçısı), digər tərəf- dən isə yeni informasiya və bilik sintez edən, yaradan və infosferaya təqdim edən (informasiya istehsalçısı)

rolunda çıxış edir. Bu baxımdan, in- formasiya mədəniyyəti–insanın infor- masiyanın qəbulu, yadda saxlanması, emalı, mühafizəsi, təqdim olunması, həmçinin informasiyadan istifadə edərkən hüquqi və etik normalara əməl olunması ilə bağlı malik olduğu bilik və bacarıqların məcmusu kimi müəyyən edilə bilər.

Ona görə də, insanın informasiya mədəniyyətinin formalaşdırılması pro- sesini dekompozisiya olunaraq infor- masiyanın qəbulu, yadda saxlanması, emalı, mühafizəsi və ötürülməsi mərhələlərinə uyğun olaraq həyata keçiril- məlidir.

Bir qrup insanlarda informasiyanı qəbul etmə, mənimsəmə, digərlərində yadda saxlama qabiliyyəti çox yüksək olur. Başqa qrup insanlar da var ki, onlar yüksək səviyyədə analitik təkə- kürə, iti zəkaya malik olur və əldə edil- nən məlumatlar əsasında daha tutumlu və yeni fikir hasil edirlər. Bəzi insa- nlarda isə informasiyanı təqdim etmək qabiliyyəti yüksək səviyyədə inkişaf etmiş olur. Onlar malik olduqları in- formasiyanı cəmiyyətə, hər hansı auditoriyaya lakonik, anlaşılıqlı şəkildə təqdim edir, öz aydın və səlis danı- şıqları ilə auditoriyanı ələ almağı bacarırlar.

İnsanlarda bu bacarıqların birinin və bir neçəsinin inkişaf etdiyini müşa- hidə etmək mümkündür, hər kəsə

həmişə keyfiyyətlərə rast gəlinir. La- kin, çox nadir hallarda bu keyfiyyətlə- rin hamısı eyni zamanda kompleks şəkildə cəmləşir. İnsanların peşə fəa- liyyətinin xüsusiyyətlərindən asılı ola- raq onlarda bu və ya digər bacarıq və vərdislər daha çox inkişaf edir. Bu da onu deməyə əsas verir ki, xüsusi tap- şırıqlar, məşqlər vasitəsilə bu bacarıqları kompleks şəkildə inkişaf etdirmək mümkündür.

Bu qabiliyyətlər insanlarda müx- təlif səviyyədə olduğu üçün onların ümumi informasiya mədəniyyətinin səviyyəsi də müxtəlif olur. İnformasi- ya mədəniyyətinin lazımı səviyyədə ol- maması isə insanın təhsil və profes- sional fəaliyyəti dövründə əldə edə biləcəyi uğurlara mənfi təsir göstərir. Ona görə də, insanın ümumi infor- masiya mədəniyyətinin strukturuna görə: a) informasiyanı qəbul etmə b) yadda saxlama c) emal d) zəruri hallarda mühafizə etmə və e) təqdim etmə bacarıq və qabiliyyətlərindən birbaşa asılı olduğunu nəzərə alaraq, bu bacarıqları ayrı-ayrılıqda araşdır- maq və inkişaf etdirməklə fərdin ümumi informasiya mədəniyyətinin formalaşdırılmasına nail olmaq olar.

Beləliklə, fərdin ümumi infor- masiya mədəniyyətinin formalaşdırılması strukturuna görə aşağıdakı mərhələlə- rə uyğun olaraq həyata keçirilir:

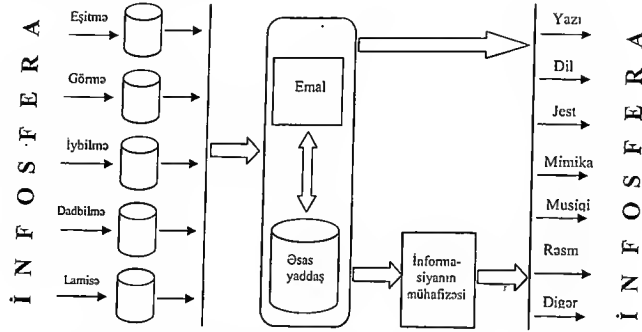
a) informasiya-
nın qəbulu

b) informasiya-
nın ilkin yadda
saxlanması

c) informasiya-
nın emalı

d) informasiyanın
mühafizəsi

e) informasiyanın
təqdim olunması

Şəkil 1. Fərdlərdə informasiya mədəniyyətinin strukturu

a) **İnformasiyanın qəbulu.** İnformasiyanın dəqiq, adekvat qəbulu bəcağını insanın İnfosfera ilə qarşılıqlı münasibətlərində ilkin mərhələ hesab etmək olar. İnsanın inkişafı və şəxsiyyət kimi təşəkkülü ətraf mühit haqqında dolğun informasiyanın duyğu orqanları vasitəsilə qəbul edilməsi ilə başlayır. Bu ilkin informasiyalar əsasında müəyyən emal prosesindən sonra bilik, şüur və d'nyagörüşü formalaşır. Qeyd etmək lazımdır ki, informasiyanın qəbulu bir sıra faktorlardan asılıdır: informasiyanın qəbul edilməsi üsulundan, informasiyanın forma və məzmunundan, qarşıya qoyulan məqsəddən, həvəsdən, insanın müşahidəçilik qabiliyyətindən, diqqətini cəmləşdirə bilməsindən, səhhətindən və s.

Məlumdur ki, insanlarda informasiyanı qəbul etmə kanallarının (hissiyat orqanlarının) imkanları müxtəlif-

dir. Bu baxımdan da, insanları onlar tərəfindən informasiyanın qəbul edilməsi imkanlarına görə bir neçə altqrupa - vizuallar, audiallar, kinestetiklər və digərlərə ayırırlar. Vizuallar informasiyanı əsasən görmə, audiallar isə eşitmə orqanı vasitəsi ilə qəbul edirlər. Kinestetiklərə hissiyyatın digər növləri təsir edir - iyibilmə, toxunmaqla hissetmə, hərəkət və s. Digitalar isə işarələr, rəqəmlər və məntiqi nəticələr əsasında məntiqi dərk etməyə nail olurlar. Ona görə də, informasiyanın insan tərəfindən qəbul edilmə səviyyəsi bu informasiyanın hansı formada (mətn, səs, görüntü və s.) təqdim edilməsindən və insanın əsas qəbul etmə kanalına nə dərəcədə uyğun olmasından asılıdır.

İnformasiyanın qəbulu prosesi insandan bir sıra xüsusi bacarıq və qabiliyyətlər tələb edir ki, onlardan biri

də müşahidəçilikdir. Müşahidəçilik hadisə və predmetlər də az nəzərə çarpan, lakin çox vacib olanları (detalları, xüsusiyyətləri, əlamətləri) hiss etmək qabiliyyətidir və lazım olan informasiyanın əldə edilməsi vasitəsidir [7].

Müşahidəçilik insanın həyat təcrübəsindən və malik olduğu biliklərdən, həmçinin müəyyən dərəcədə hər şeyi öyrənmək və bilmək istəyindən asılıdır. Eyni zamanda, insanın digər psixi xüsusiyyətləri kimi, müşahidəçilik qabiliyyəti də fitri istedad deyil, onu xüsusi çalışmalar və məşqlər vasitəsi ilə inkişaf etdirmək olar. Şəxsiyyətin hərtərəfli inkişafı üçün müşahidəçilik qabiliyyətinin yüksək səviyyədə olması mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Müxtəlif duyğu orqanları vasitəsi ilə qəbul edilən informasiyanın dərk edilməsi, eyni zamanda diqqətin cəmləşdirilməsi, həvəsin olması və digər bu kimi amillərdən də asılıdır. İnsanın diqqəti elə qurulub ki, hər hansı səs, parlaq görüntü və s. diqqəti cəlb edir. İnformasiyanın tam və düzgün qəbulu üçün diqqətin lazımı informasiyanın üzərində cəmləşdirilməsi və oradan yalnız vacib məlumatların götürülməsini öyrənmək çox vacibdir. Bu xüsusi olaraq öyrədilməlidir.

İnsanın malik olduğu təcrübə və biliklər də informasiyanın qəbulu zamanı mühüm rol oynayır. Məsələn, hər hansı bir işdə təcrübəli, öz işini yaxşı bilən insan, onu maraqlandıran və işə aid olan hadisə və predmetlərin mahiyyətini təcrübəsi və biliyi az

olanlara nisbətən daha tez başa düşür, bu hadisə və predmetlərin daha çox informasiya əldə edir.

Mütəxəssislərin fikrinə, informasiyanın qəbulu və qavranılması həmçinin insanın maraq dairəsindən, qarşıya qoyulan məqsəddən asılıdır. Məsələn, insan müstəqil şəkildə hər hansı bir fəaliyyətlə məşğul olmaq istəyirsə, həmin fəaliyyət növünə aid bütün informasiyanı toplamağa və mənimsəməyə çalışır. Təbii ki, bu zaman daha çox informasiya əldə etməyə nail olur.

İnformasiya qəbulu müəyyən dərəcədə insanın səhhəti ilə də bağlıdır. Məsələn, insanın xəstə və ya həddən çox yorğun olması, əhval-ruhiyyəsinin pis olması informasiyanın qəbulu və dərk edilməsinə mənfi təsir göstərən amillərdəndir.

İnformasiyanın qəbulu bir sıra müxtəlif faktorlardan asılı olsa da, əsas faktor informasiyanın insanın qəbul etmə kanalının imkanlarına uyğun olub - olmamasıdır. Həzırda təbiiq olunan ənənəvi dərəsinif sistemində şagirdlərin informasiyanı qəbul etmə kanallarının müxtəlifliyi nəzərə alınmır. Ona görə də informasiyanı qəbul etmə üsulu müəllimin informasiyanı təqdim etmə üsuluna uyğun gələn şagirdlər müəllimin dediklərini daha yaxşı mənimsəyirlər, qalanları isə çətinlik çəkirlər.

b) **İnformasiyanın ilkin yadda saxlanması.** İnsanın informasiya ilə yüksək səviyyədə davranışını təmin edən ən vacib komponentlərdən biri də onun yaddasıdır. İnsan illər boyu

təhsil, şəxsi təcürbə, başqalarının təcürbəsinin öyrənilməsi və s. üsullarla əldə etdiyi bilik və bacarıqları yadda saxlamaq, öz fəaliyyətində tətbiq etməklə inkişaf edir, kamilləşir və cəmiyyətin inkişafında müəyyən rol oynayır. İnsanı cəmiyyətə bağlayan onun yaddaşdır. İstər təhsil, istərsə professional fəaliyyət dövründə uğur qazanmaq üçün yaddaşın rolu və əhəmiyyəti böyükdür.

Müasir dövrdə informasiyanın həmin sürətlə artması insanların yaddaşının həddən artıq yüklənməsinə səbəb olur. İnsanlar belə nəhəng həcmdə informasiya axını qarşısında aciz qalırlar, çünki yaddaşın imkanları məhduddur. Mütəxəssislər informasiyanın artım tempi ilə insanların informasiyanı mənimsəmək qabiliyyəti arasında yaranan bu problemi informasiya böhranı adlandırırlar [8].

Yaddaşın işini yüngülləşdirmək üçün yaddaş proseslərini öyrənmək, informasiyanın xüsusi üsul və metodlarla yadda saxlanılması vərdişlərinə yiyələnmək, yaddaşı məşq etməklə yaddaşın inkişaf etdirilməsinə nail olmaq lazımdır.

İnsanlar müxtəlif əlamətlərə görə fərqləndikləri kimi, həmçinin yaddaşın xüsusiyyətlərinə və növlərinə görə də bir-birlərindən fərqlənirlər. Yaddaş növlərinin inkişaf səviyyəsindəki müxtəliflik, fərdin informasiya ilə davranışında özünü göstərir və həyatda əldə edəcəkləri nəticələrə bu və ya digər dərəcədə təsir edir. Yaddaş xüsusiyyətlərinin öyrənilməsinə yaddaşın növləri ilə tanışlıqdan, diqqətin öz yaddaşında cəmləşdirilməsindən və

yaddaşın inkişafı üçün tapşırıqların mənimsənilməsindən başlanmalıdır.

Sübut olunmuşdur ki, informasiyanın yadda saxlanması seçim xarakterlidir, insan üçün vacib həyatı əhəmiyyətə malik olan informasiya uzun müddət, bəzən də ömürlük saxlanılır. İnsanın davranışı, tələbatları, maraqları, arzuları, məqsədləri ilə bağlı olan hər şey insanın şüurunda asanlıqla saxlanılır və yadda salınır. Həyatda və professional fəaliyyətdə tətbiq olunan yaddaş informasiya isə unudulur. Ona görə də, informasiyanın yaddan çıxarması üçün onu daim təkrar etmək və öz fəaliyyətində tətbiq etmək tövsiyə olunur.

Lakin, yalnız təkrar yetərli deyil, informasiya xüsusi şəkildə qruplaşdırılmalı və bir-biri ilə əlaqələndirilməlidir. Informasiyanın asan yadda saxlanılması üçün o yaxşı strukturlaşdırılmalıdır. Yəni, hər bir yeni informasiyanın artıq mövcud olan informasiya bazası ilə əlaqələndirilməsi, şüurlu interpretasiyası vacibdir.

Müasir psixologiyada mətn, səs, obrazlar şəklində və digər növdən olan informasiyanın yadda saxlanılması imkanlarının artırılmasına yönəlmiş çoxlu sayda metodikalar mövcuddur. Məsələn, mətn tipli informasiyanın daha səmərəli yadda saxlanılması üçün istifadə olunan şifahi mətnin alqoritmləşdirilməsi metodikası çoxlarına məlumdur. Bu metodika elmi, elmi-kütləvi mətnlərin, şifahi məruzə və çıxışların yadda saxlanılmasını asanlaşdırmaq üçün tətbiq edilir. Bu üsulun mahiyyəti ondan ibarətdir ki, əvvəlcə ümumi məzmununda əhəmiyyətli

informasiya ayrılır, sonrakı mərhələdə isə həmin seçilmiş informasiyanın içərisindən əsas fikirlər seçilir və bu fikirlər obraz-sözlərə qədər sıxılır. Nəticədə bu sözlər çıxış zamanı məruzəçinin nitqini ardıcıl şəkildə təqdim etməyə kömək edən açar rolunu oynayır.

Yaddaşın fəaliyyətini yaxşılaşdırmaq üçün informasiyanın əsas yadda saxlanılması üsullarını bilmək və bu üsulları tətbiq etməyi bacarmaq lazımdır. Mütəxəssislərin fikrincə, bir sıra yaddaş qaydaları var ki, bu qaydalar xəbərdar olmaqla, yəni səmərəli yadda saxlama üsulları hesab olunan xüsusi üsullardan istifadə etmədən də yaddaşın yaxşılaşdırılmasına nail olmaq olar [9].

Bir sıra amillər var ki, onlar yaddaşın fəaliyyətinə bu və ya digər dərəcədə mənfi təsir göstərir: düzgün qidalanmamaq, yuxu rejiminə əməl edilməməsi, həddən çox yorğunluq, içki, siqaret kimi zərərli adətlər və s. Bunun üçün hər kəs yaddaş gigiyenası ilə bağlı məlumatlı olmalı və buna riayət etməlidir ki, yaddaşını qoruya bilsin. Buna riayət olunmaması yaddaşın zəifləməsinə və bir sıra anomaliyalara gətirib çıxara bilər. Məsələn, yorğunluq, həddən artıq informasiya ilə yüklənmə, güclü emosional sarsıntı yaddaşa bağlı bir sıra xəstəliklərə nəticələnə bilər.

Ona görə də hər kəsin yaddaş, onun növləri və xüsusiyyətləri, informasiyanın yadda saxlanılması üsulları, həmçinin yaddaşın inkişaf etdirilməsi,

yaddaşın gigiyenasına riayət edilməsi ilə bağlı müəyyən məsələləri bilməsi çox vacibdir.

c) **Informasiyanın emalı.** İnsanın informasiya mədəniyyətini xarakterizə edən vacib komponentlərdən biri də informasiyanın emalı ilə bağlı olan bacarıq və vərdişlərdir ki, bunlar insanın informasiya ilə davranışında çox önəmli rol oynayır. Informasiya dünyasında insanlara yalnız informasiyanın özü deyil, həmçinin onu seçmək, qiymətləndirmək, sistemləşdirmək və emal etmək bacarığı lazımdır. İnsanın ən ali funksiyası daim qəbul etdiyi informasiyanı emal edərək yeni informasiya, bilik yaratmaqdan ibarətdir. Lakin, bütün insanlarda emal etmə qabiliyyəti eyni səviyyədə deyil. Əgər insan hazır şəkildə əldə etdiyi biliklərdən istifadə edərək müxtəlif məzmunlu materiallar hazırlaya bilmirsə, yaxud onları təhlil edərək öz fəaliyyətində istifadə edə bilmirsə, bu emal etmə qabiliyyətinin, təfəkkür imkanlarının zəif olması ilə əlaqədardır.

Informasiya bolluğu və müxtəlifliyi ilə yanaşı, səhifə informasiyanın az olması, onun seçilməsinin və qiymətləndirilməsinin vacibliyi insanları gündəlik həyatda analitik informasiya fəaliyyəti ilə məşğul olmağa məcbur edir. Başqa sözlə, cəmiyyətdə baş verən sürətli dəyişikliklər istənilən mütəxəssisdən öz predmet sahəsinə dair yenilikləri, baş verən dəyişiklikləri analiz etməyi, nəticə çıxarmağı, proqnoz verməyi və qərar qəbul etməyə hazır olmasını tələb edir.

Bu isə o deməkdir ki, insanlar yalnız bazır biliklərdən istifadə etməyi deyil, həmçinin müəyyən bir problemi həll etmək üçün onu araşdırmağı, toplanmış informasiya və bilikləri emal edərək yenisini yaratmağı öyrətmək lazımdır.

Müxtəlif informasiyalardan ilkin xammal kimi istifadə edərək müxtəlif çeşidli məhsullar-hazırlamaq bacarıqları bu gün olduqca önəmlidir. Formalaşan yeni tipli cəmiyyət, mütəxəssis hazırlığı sisteminin yenidən nəzərdən keçirilməsini və istənilən profil üzrə hazırlanan mütəxəssislərdə analitik bacarıqların da formalaşdırılmasını zəruri edir.

Yeni informasiyanın, yeni məzmunun əldə edilməsi ilə bağlı olan emal analitik emaldır. İnformasiyanın analitik emalı ilkin informasiyanın içərisindən lazım olan məlumatların seçilməsi üçün onun məzmununun dərk edilməsi, təhlili və qiymətləndirilməsi əməliyyatlarını özündə əks etdirən yaradıcı bir prosesdir. Təhlil, daha qiymətli informasiyanı seçməyə, ikinci dərəcəli məlumat və verilənləri ayırmağa, yeni müəyyən analitik əməliyyatları yerinə yetirməyə imkan verir. Mətnin təhlili prosesi ilə eyni zamanda onun sintezi, yeni analitik əməliyyatlar nəticəsində alınmış əsas informasiyanın ardıcıl olaraq bir tam şəkildə birləşdirilməsi prosesi baş verir [10].

Göründüyü kimi, informasiyanın emalı prosesi sadə bir proses deyil, insandan analitik bacarıqlar tələb edir. Bunlara informasiyanın axtarışı, seçilməsi və qiymətləndirilməsi, təhlili, sistemləşdirilməsi, ümumiləşdirilməsi

və tərtibatı ilə bağlı bacarıqları aid etmək olar. İnformasiyanın analitik emalı prosesi insanın informasiya tələbatını ödəmək məqsədilə ardıcıl olaraq yerinə yetirilən bir neçə mərhələdən keçir. İnformasiya tələbatının təmin olunmasının həlledici şərti qarşıya qoyulmuş məsələnin həlli üçün ona məhz hansı informasiyanın lazım olmasının dərk edilməsi və bu tələbatın informasiya sorğusu şəklində dəqiq ifadə olunmasıdır [11].

Öz informasiya tələbatını dəqiq müəyyənləşdirdikdən sonra insan bu tələbatı uyğun informasiya toplamaya başlayır. Bu baxımdan da, bütün növ informasiya mənbələri barədə təsəvvürə malik olmaq, lazım olan informasiyanı tez axtarıb tapmaq üçün müəyyən bilik və bacarıqlara malik olmaq emal etmə prosesinin ilkin şərtlərindən biridir.

Əldə olunmuş informasiyanın seçilməsi və qiymətləndirilməsi məsələsinə gəldikdə isə, bu, müəyyən olunmuş məqsəddən asılıdır, informasiya məqsədə çatmağa nə dərəcədə kömək edirsə, bir o qədər qiymətlidir.

Informasiya mədəniyyətinin informasiyanın emalı ilə bağlı komponentinin inkişaf etdirilməsinə insanlara informasiyanın təhlili və sintezi bacarıqlarının aşılanması nail olmaq olar. Məsələn, plan tərtib etmə, məqalə yazma, konspetşdirmə, xülasə və icmal hazırlama və s. kimi sənədlərin hazırlanması bu bacarıq və vərdişlərin formalaşmasına kömək edə bilər.

Təhsil alanlarda informasiyanın emalı ilə bağlı bacarıq və vərdişlərin inkişaf etdirilməsində layihə metodun-

dan istifadə edilməsi çox müsbət nəticələr verə bilər. Layihə metodu XX əsrin 20-ci illərində amerikalı pedaqoq U.Klipatrik tərəfindən işləniş hazırlanmış pedaqoji texnologiyadır. Layihələr metodunda əsas məqsəd müxtəlif fənn sahələrinə aid biliklərin inteqrasiyasını tələb edən problemlərin və ya praktiki tapşırıqların həlli prosesində təhsil alanlara bilikləri müstəqil şəkildə əldə etmək imkanlarını yaratmaqdan ibarətdir və burada müəllim koordinator, ekspert kimi iştirak edir [12]. Layihə üzərində iş müxtəlif mənbələrdən informasiya toplayaraq bu informasiyanı müqayisə etmək, problemin həlli baxımından onun əhəmiyyətliliyini müəyyən etmək, nəticə çıxarmaq, öz fikirlərini ifadə etmək kimi xüsusiyyətlərin formalaşmasına kömək edir.

e) **Informasiyanın mühafizəsi.** İnformasiyanın mühafizəsi ilə bağlı bacarıq və vərdişləri də insanın informasiya mədəniyyətinin komponentləri sırasına aid etmək olar. Müasir dövrdə informasiyanın əsas kapital hesab olunması, onun dəyərinin və əhəmiyyətinin artması ilə əlaqədar informasiyanın mühafizə olunmasının zəruriliyi də artır. Çünki dəyər kəsb edən şeylər sahibinə zərər vurmaq üçün həmişə təhlükəyə məruz qalır: oğurlanırsa, satırsa, məhv edilir və s.

Bu gün artıq kompüter şəbəkələrində, müxtəlif təyinatlı elektron verilənlər bazalarında müəssisələrin, dövlət və ictimai təşkilatların və ayrı-ayrı vətəndaşların fəaliyyəti haqqında

böyük həcmdə müxtəlif növ informasiyalar toplanır və saxlanılır. Belə şəraitdə vətəndaşlara və təşkilatlara zərər vermək məqsədilə bu informasiyadan istifadə olunması təhlükəsi yaranır [13]. Ona görə də informasiya sistemləri ilə işləyən insanlar burada toplanan informasiyanın qorunmasının vacibliyini və təhlükəsizliyinin təmin edilməsi üçün nə etmək lazım olduğunu bilməli və buna cavabdeh olmalıdırlar.

Son dövrlərə qədər informasiya təhlükəsizliyinin təmin edilməsi probleminin həlli zamanı əsas diqqət müxtəlif texniki və texnoloji üsul və vasitələrin işləniş hazırlanmasına (antivirus proqramlarının, şəbəkələr arası ekranların, spam-filtirlərin, müxtəlif nəzarət və çıxışın məhdudlaşdırılması üsullarının yaradılması, hadisələrin qeydiyyatı və s.) yönəldilmişdi. İKT-nin bütün sahələrə tətbiqi, cəmiyyətdə informasiyanın fundamental rolunun dərk edilməsi, informasiyanın vacib strateji resurslar kateqoriyasına daxil olması informasiya təhlükəsizliyinin yalnız texniki və texnoloji həllərdən deyil, daha çox cəmiyyətin və onun üzvü olan insanların mədəniyyətindən asılı olduğunun dərk edilməsinə səbəb oldu [14].

Təsədüfi deyil ki, 2003-cü ildə BMT tərəfindən "Qlobal informasiya təhlükəsizliyi mədəniyyətinin yaradılması" ilə bağlı qətnamə qəbul edilmişdir. Həmin qətnamədə informasiya sistemlərini və şəbəkələrini yaradan, onları idarə edən və onlardan istifadə

edən dövlət orqanları, müəssisələr, digər təşkilatlar və fərdi istifadəçilər üçün doqquz bənddən ibarət tələblər müəyyən olunmuşdur. Bu da informasiya təhlükəsizliyi məsələlərinin nə dərəcədə önəmli olduğunu göstərir.

Informasiyanın mühafizəsi məsələləri ilə yanaşı, fərdi təfəkkürün qorunması problemlərini, eləcə də informasiya etikası, insan psixikasının mühafizəsi üzrə tədbirləri də informasiya təhlükəsizliyi problemlərinin tərkib hissəsi hesab etmək olar.

İnternetdə əhəmiyyətli və faydalı informasiya resursları ilə yanaşı dini ekstremizmi və millətçilik ideyalarını yaymaq, həmçinin zərərli adətləri təbliğ edən çoxlu sayda informasiyalar da yerləşdirilir. Bu tip informasiyalar isə insanların, xüsusən də uşaq və yeniyetmələrin psixikasına olduqca mənfi təsir göstərir.

Hazırda internet insanlara müxtəlif çeşidli xidmətlər təklif edir ki, bu xidmətlərdən istifadə onlara qarşı müəyyən cinayətlərin törədilməsinə şərait yaradır. Məsələn, insanlar sosial şəbəkələrdə qeydiyyatdan keçməklə, özlərinə aid bir çox şəxsi məlumatları burada yerləşdirirlər: özlərinin, ailə üzvlərinin, o cümlədən uşaqlarının, mülkiyyətlərinin şəkillərini, gündəlik həyatlarına (iş, ev, istirahət, iştirak etdikləri tədbirlər) dair video sənədləri, özlərinin məşğuliyyəti, xobbisi, gələcək planları haqqında informasiyanı və s. Bu zaman bu məlumatlardan istifadə edərək həmin şəxslərə və onların ailə üzvlərinə qarşı cinayətlərin hazırlanması və həyata keçirilməsi təhlükəsi yaranır.

Beləliklə, müasir dövrdə informasiyanın qorunması və onun təhlükəsizliyinin təmin edilməsi haqqında bilik və bacarıqlar mühüm əhəmiyyət kəsb etməyə başlayır. Ona görə də, insanlara kiçik yaşlardan başlayaraq informasiya məkanında davranış qaydaları aşılanmalı, onlar internetin zərərli kontentləri və onların insanın psixikasına mənfi təsiri barədə məlumatlandırılmalı, həmçinin bu təsirlərdən qorunma üsullarını bilməlidirlər. İnsanlar bilməlidir ki, informasiya resurslarından düzgün istifadə etməmək başqalarının hüquqlarına pozulmasına gətirib çıxarır və onlar bunun üçün məsuliyyət daşıyırlar. Hər bir şəxsin malik olduğu informasiyanı qorumağı bacarmalı, ondan başqalarına zərər vurmaq üçün istifadə etməməlidir.

Informasiyanın təqdim olunması. İnsanın yüksək informasiya mədəniyyətinə malik olmasını xarakterizə edən əsas göstəricilərdən biri də informasiyanın təqdim olunması ilə bağlı bacarıqlardır. Bu bacarıqlar insanın ətraf mühitlə qarşılıqlı münasibətlərində mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Məlumdur ki, informasiyanın insan tərəfindən təqdim olunması əsasən təbii dillərin köməyi ilə yazılı və ya şifahi formada həyata keçirilir. Bundan əlavə, informasiyanın müxtəlif ötürülməsi üsulları da mövcuddur, bunlara jestlər, mimika, rəqs, musiqi, rəsm və s. aiddir.

İnsanın malik olduğu informasiyanı anlaşıqlı şəkildə başqalarına çatdırmaq bacarığı informasiya cəmiyyətində olduqca önəmlidir. Lakin təəsüflə qeyd etmək lazımdır ki, təhsilini

baş vuran məzunların yalnız müəyyən bir qismi öz fikirlərini şifahi və yazılı formada düzgün ifadə etmək qabiliyyətinə malik olmur. Bu baxımdan informasiyanın təqdim olunması bacarıqlarının inkişaf etdirilməsi informasiya mədəniyyətinin formalaşdırılması mərhələlərindən biri hesab edilməlidir.

Informasiyanın təqdim olunması əsasən nitq vasitəsilə həyata keçirildi üçün nitq mədəniyyətini informasiya mədəniyyətinin bu komponent üzrə tərkib hissələrindən biri hesab etmək olar. İnsanın nitq qabiliyyətinin və leksikonunun inkişafı kiçik yaşlardan başlayaraq ömrü boyu davam edir. Məktəbdə şeir demək, dərsi nəql etmək, müəyyən ədəbi personajların dili ilə danışmaq, sinif yoldaşları ilə aktiv ünsiyyət nitq qabiliyyətinin inkişafına təkan verir. Lakin, burada nitq qabiliyyətinin formalaşdırılması sistemli xarakter daşıyır. Ali təhsil sisteminə də müəyyən ixtisaslar istisna olmaqla, bu istiqamətdə ardıcıl və məqsədyönlü iş aparılır. Halbuki, insanın bütün növ qarşılıqlı münasibətlərində bu qabiliyyətin olması çox önəmlidir. Nitq vasitəsilə insan özünü cəmiyyətə təqdim edir, onun daxili aləminin zəngin və ya kasıb olması, ziyallığı, məlumatlılığı məhz bu yolla təzahür edir [15].

Informasiya elə şəkildə təqdim olunmalıdır ki, onu qəbul edənlər üçün aydın olsun. Yəni, mümkün qədər dolğun cümlələrdən təşkil olunsun, orada həddən çox xüsusi termin-

lərdən istifadəyə yol verilməsin, onun qrammatik quruluşu mürəkkəb olmasın, izah olunan fikrin mahiyyətini açsın [16].

Nitqin gözəl alınması üçün həmçinin onun məzmunluluq, ardıcılıq və təsirlilik kimi xüsusiyyətləri nəzərə alınmalıdır. Öz çıxışını məzmunlu qura bilmək və fikirlərini adekvat şəkildə çatdırmaq üçün geniş söz ehtiyatına malik olmaq, eyni zamanda, sözləri düzgün seçməyi və öz nitqinə daxil etməyi bacarmaq lazımdır. Nitqin aydınlığı, həmçinin, çıxış edən öz çıxışını auditoriyanın terminoloji bazasına uyğunlaşdırmaq bacarığından asılıdır.

Çıxış zamanı mimika və jestlərdən istifadə həm informasiyanın ötürülməsinə, həm də dinləyicilər tərəfindən onun qəbul edilməsinə kömək edir. Bu baxımdan, informasiyanın nitqsiz ötürülməsi vasitələrindən olan jest və mimikadan istifadə üsullarına da xüsusi olaraq öyrənilməsi məqsədəuyğundur.

Informasiyanın yazılı şəkildə təqdim olunması isə tamamilə fərqli xüsusiyyətlərə malikdir. Yazılı mətnin hazırlanması zamanı əvvəlcədən onun dəqiq planının və tərtibat üslubunun müəyyən olunması mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Yazı dilinin yüksək forması öz fikirlərinin ardıcıl və əlaqəli şəkildə ifadə edilməsi bacarığıdır. Öz fikirlərini tam və ardıcıl çatdırmaq üçün dilin qrammatikasını yaxşı bilmək və geniş leksik bazaya malik olmaq lazımdır. Eyni zamanda, mətnin tərtib olunması üçün sözlərin seçimi elə ol-

malıdır ki, oxucular tərəfindən aydın başa düşülsün.

Aydın, hamı tərəfindən başa düşülən yazı yazmaq üçün təsvir olunan sahəni dərinlən bilmək və mövzunu yaxşı araşdırmaq lazımdır. Yəni, hər hansı bir mövzuda yaxşı material hazırlamaq üçün həmin mövzu ilə bağlı çoxlu sayda mənbələrə müraciət etmək, toplanan informasiyanı diqqətlə oxumaq, təhlil etmək və yeni mətn yaratmaq qabiliyyəti tələb olunur.

Yazılı mətnin hazırlanması zamanı cümlənin strukturunun düzgün qurulması xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Cümlənin strukturu elə olmalıdır ki, sadə olsun və oxucunu yormasın. Əhəmiyyət kəsb edən məqamlardan biri də cümlələrin ardıcılığı və burada deyilən fikirlərin məntiqi bağlılığıdır. Hər bir yeni fikir əvvəlki fikirlərin məntiqi davamı olmalı və onlarla ziddiyyət təşkil etməməlidir. Mətnə təkrarçılıq hallarına yol verilməsi də mətnin məzmununa xəlal gətirir. Ona görə də yazılan mətni bir neçə dəfə diqqətlə oxumaq və təkrarlanan fikirləri ixtisar etmək lazım gəlir.

Hazırda yazı dilinin bir çox stilləri və növləri var və onlarla tanışlıq məktəb yaşlarından başlanmalıdır. Ana dili dərslərində sərbəst mövzular üzrə inşa yazmaq bu baxımdan əhəmiyyətli olsa da, bu sistemli xarakter daşıyır. Yazı yazma vərdişləri xüsusi olaraq öyrədilməlidir.

Bəsləliklə, məqalədə aparılan təhlillər belə bir nəticəyə gəlməyə əsas verir ki, insanların informasiya mədəniyyətinin səviyyəsi onların informasiyanı qəbul etmə, yadda saxlama, əməl

və mühafizə etmə, həmçinin təqdim etmə bacarıqlarının inkişaf səviyyəsi ilə əlaqədardır. Həmin bacarıqlar bütün insanlarda eyni səviyyədə olmadığı üçün onların informasiya mədəniyyətinin səviyyəsi də fərqli olur. Bu isə insanlar arasında informasiya bərabərsizliyi adlandırılan yeni növ bərabərsizliyin yaranmasına gətirib çıxara bilər. Ona görə də, ümumtəhsil məktəblərinin tədris planına "Informasiya mədəniyyəti" fənninin daxil edilməsi və bu fənn daxilində qeyd olunan bacarıqların inkişaf etdirilməsi çox vacibdir. Çünki informasiya mədəniyyəti yüksək olarsa, onlar gələcəkdə hansı sahədə fəaliyyət göstərmələrindən asılı olmayaraq gün-gündən sürətlə artan və yenilənən informasiya və bilikləri mənimsəməkdə və tətbiq etməkdə heç bir çətinliklə qarşılaşmazlar. Bunun üçün də:

- Təhsil alanlara informasiyanın düzgün qəbulu ilə bağlı bilik və bacarıqlar aşılanmalıdır. Kiçik yaşlardan başlayaraq, pedaqoji müşahidə və testlər vasitəsilə onları əsas qəbul etmə kanalına görə qruplaşdırmaqla onun imkanlarını genişləndirmək, həmçinin tədrisən digər qəbul etmə kanallarını da inkişaf etdirmək lazımdır.

- Xüsusi metodların köməyi ilə təhsil alanların yaddaşını inkişaf etdirmək, onlara informasiyanın yadda saxlanması üsullarını, öz yaddaşını idarə etməyi, yaddaşın gigiyenasına riayət etməyi, onu qorumağı və yaxşılaşdırmağı öyrətmək lazımdır.

- İnformasiya əməli ilə bağlı bilik bacarıqlar da "Informasiya mədə-

niyyəti" kursunun məzmununda öz əksini tapmalıdır. Bunlara informasiyanın axtarışı, seçilməsi, qiymətləndirilməsi, sistemləşdirilməsi, təhlili, sintezi və ümumiləşdirilməsi ilə bağlı bacarıqları aid etmək olar.

- Müasir dövrdə informasiyanın qiymətli resurs çevrilməsi onun qorunması və təhlükəsizliyinin təmin edilməsi məsələsini ön plana çıxartır. Bunun üçün təhsil alanlara informasiyanın qorunması ilə bağlı bacarıqlar aşılanmalıdır, həmçinin onlar şəbəkə resurslarından istifadə edərkən etik və hüquqi normalara əməl edilməsinin vacibliyini dərk etməlidirlər.

- İnsanın informasiya mədəniyyətini xarakterizə edən xüsusiyyətlərdən biri də informasiyanın təqdim olunması bacarığıdır. İnformasiyanın təqdim olunması əsasən şifahi nitq və yazı vasitəsilə həyata keçirildiyi üçün onunla bağlı bilik və bacarıqlar, həmçinin informasiyanın ötürülməsinin digər üsulları da xüsusi olaraq öyrədilməlidir.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Слабунова Э.Э. Информационная культура в концепции лицейского образования. <http://vio.fio.ru>.
2. Воробьев Г.Г. Школа будущего начинается сегодня: кн. для учителя. М., 1991.
3. Медведева Е.А. Основы информационной культуры // Социз. -1994. -№11. -с.59.
4. Хангельдиева И.Г. О понятии

"информационная культура" // Информационная культура личности: прошлое, настоящее, будущее: Междунар. науч. конф., Краснодар-Новороссийск, 23-25 сент. 1993 г.: Тез. Докл. -Краснодар 1993. -С.2.

5. Зиновьева Н.Б. Информационная культура личности: Введение в курс: Учеб. пособие для вузов культуры и искусства // Н.Б. Зиновьева, под ред. И.И. Горловой; Краснодар. гос. акад. культуры. -Краснодар, 1996. -С. 141.

6. Гендина Н.И. Информационная грамотность и информационная культура личности: международный и российский подходы к решению проблемы // Открытое образование. 2007. № 5(64).

7. Перуш Л.А. Практикум по наблюдению и наблюдательности. СПб.: Питер, 2001.

8. Васильева Е. Законы памяти и техники эффективного запоминания. www.elitarium.ru.

9. Провоторов В.И. Аннотирование и реферирование как методические приемы в обучении работе над специальными текстами. <http://scientific-notes.ru>.

10. Щербицкий Г.И. Информация и познавательные потребности. //Мн.: Изд-во БГУ, 1983, 160 с.

11. Курбатова Л.М. Проектная деятельность студента как технология освоения информационной культуры будущего специалиста // Информатика и образование, №1, 2008.

12. Коллин К.К. Информационная безопасность как гуманитарная проблема // Открытое образование. - 2006. - N 1(54). - С. 86 - 93.

13. Малюк А.А., Литинская Л.В., Коваленко С.Ю. Формирование информационной культуры общества – важнейший фактор обеспечения информационной безопасности. www.pvti.ru.

14. Старкова Г.И. Речевая культура как показатель общей культуры человека. www.acli.altai.ru.

15. www.psyznayka.net.

Р.Аликулиев,
Р.Махмудова

Структурный подход к формированию информационной культуры личности

Резюме

Статья посвящена вопросам формирования информационной культуры личности. Исследуются различные точки зрения и подходы к понятию информационная культура и предложен новый структурный подход.

Показано что, структура информационной культуры личности состоит из совокупности знаний и способностей приема, сохранения, об-

работки, обеспечения безопасности и представления информации и каждое из них исследуется в отдельности. Рекомендуется всестороннее развитие этих знаний и способностей у людей.

R.Aliguliyev,
R.Mahmudova

Structural approach to the formation of information culture of individuals

Summary

The article is devoted to issues of information culture of individuals. Various views, approaches to the concept of information culture are studied and different structural approaches offered in the article.

It is shown that an individual's information culture consists of the knowledge and skills related to the information acceptance, saving it, ensuring its protection, as well as information processing and presentation; and each of them are investigated separately. To achieve high-level formation of Information culture, comprehensive development of knowledge and skills of the people is recommended.

Pedaqogika

Azərbaycan-Özbəkistan elmi-pedaqoji və mədəni olaqlar tarixindən səhifələr

Hüseyn Əhmədov
ADPU pedaqogika kafedrasının müdiri,
pedaqoji elmlər doktoru, professor, Rusiya Dövlət
Təhsil Akademiyasının xarici üzvü

"Əlbəttə, bizi birləşdirən bizim tariximizdir. Xalqlarımız əsrlər boyu bir yerdə yaşamış, yaratmışdır. Bunlar ənənələrimizdir, bizim mədəniyyətimizdir, dilimizdir, kökümüzdür, etnik mədəniyyətimizdir. Bu, gələcək inkişaf üçün çox böyük bir əsasdır..."

İlham Əliyev
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Azərbaycan Respublikasının Özbəkistan Respublikasındakı səfirliyi xalqlarımız arasında elmi-pedaqoji, ictimai və mədəni olaqlara aid əlaqələr tədriqlər həyata keçirir. Növbəti tədbir Azərbaycan xalqının unudulmaz oğlu Seyid Rza Əlizadənin Özbəkistandakı çoxsəhəli və çoxşəxslili fəaliyyətinə həsr edilmişdir.

Bu günlərdə Azərbaycan Respublikasının Özbəkistan Respublikasındakı səfirliyindən alınan məktubda bildirilir ki, 2011-ci il aprel ayının sonlarında səfirlik tərəfindən Özbəkistanda milli mətbuatın yaradıcılarından olan alim, ədib Seyid Rza Əlizadənin (1887-1945) həyatı və fəaliyyətinə həsr olunmuş tədbir keçiriləcəkdir.

Əncə onu qeyd etmək yerinə düşür ki, S.Əlizadənin həyatı, maarifçilik fəaliyyəti və pedaqoji görüşləri həmyerlimiz, bu gün S.Aynı adına Səmərqənd Dövlət Universitetində çalışan Səxavət Əliyev tərəfindən tədqiq edilmişdir. Tədqiqatın nəticələri 1998-ci ildə Səmərqənddə rus dilində nəfis şəkildə nəşr edilmişdir.

Azərbaycan xalqının şərəfli oğlu, tanınmış maarifçi-pedaqog, humanist, publisist, tərcüməçi, jurnalist, istedadlı ədib, Türküstan xalqlarının azadlığı və müstəqilliyi uğrunda mərd mübariz S.Əlizadə 1887-ci il fevralın 15-də Azərbaycanda anadan olmuşdur. Onun atası Mirməhəmməd xalqçı idi. Atasını əsasən Cənubi Azərbaycandan, anasını Xədicə bəyim isə bəklili idi.